

Hümanizm, Posthümanizm ve Transhümanizmin Sinemada Temsili: I, Robot Filmi Örneği

*Representation of Humanism, Post-humanism and Trans-humanism in Cinema:
The Case of I, Robot Movie*

Hikmet Artun GACAR

Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Bilim Dalı

 <https://orcid.org/0000-0003-0871-4983> artungacar@hotmail.com

Öz

İnsan, tarih boyunca yeni keşif ve icatlarda bulunarak kendisini bireysel, toplumsal ve çevresel olarak geliştirmiş ve geliştirmeye devam eden bir varlıktır. Geçmiş zamanlarda hayal edilen ve bugün hayatlarımızın vazgeçilmez parçası olan teknolojik gelişmeler ile insan, bu gezegendeki ; hatta bu evrendeki yerini sorgulayan, araştıran ve yeni fikirler edinen bir canlı konumuna gelmiştir. Aydınlanma Dönemi ile insanın kendini merkeze aldığı hümanist düşünce, yıllar içerisindeki teknolojik gelişmelerin ışığında pek çok eleştiriye maruz kalmış ve insanın geleceğe dair görüşlerini yansıtan ; insanın çevresindeki diğer canlı ve cansız varlıklarla olan ilişkilerini düzenleyen posthümanizm gibi düşünceleri ortaya çıkarmıştır. Günümüzde hızı alınamaz teknolojik yeniliklerin insan hayat kalitesini arttırmaya yönelik yenilikleri içermesi ise transhümanizm gibi görüşlerle kendisini göstermektedir. Özellikle bilimkurgu eserlerinde kendisini sıkça gösteren bu düşünceler, pek çok edebi ve görsel eserin de konuları dahilinde olmuştur. Bu çalışmada da 1950 yılında Isaac Asimov tarafından kaleme alınan "I, Robot" adlı eserin serbest bir uyarlaması olan aynı isimli "I, Robot" filmi göstergebilimsel olarak incelenerek hümanist, posthümanist ve transhümanist görüşlerin sahnelere ne şekilde aktarıldığı çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : hümanizm, posthümanizm, transhümanizm, göstergebilim, robot

Abstract

Human is an entity that has developed and continues to develop itself individually, socially and environmentally by making new discoveries and inventions throughout history. With the technological developments that were dreamed of in the past and which are an indispensable part of our lives today, humans have become a living creature that questions, investigates and acquires new ideas about its place on this planet and even in this universe. The humanist thought, which centered on the human being with the Enlightenment Period, has been subjected to many criticisms in the light of technological developments over the years and has revealed ideas such as posthumanism which reflected people's views on the future and regulated the relationships of humans with other living and non-living beings around them. The fact that today's rapidly developing technological innovations include ones aimed at improving the quality of human life manifests itself in views such as transhumanism. These ideas, which frequently manifest themselves especially in science fiction works, have also been the subjects of many literary and visual works. In this study, the film "I, Robot," a free adaptation of Isaac Asimov's work of the same name written in 1950, is analyzed semiotically to examine how humanist, posthumanist, and transhumanist perspectives are portrayed in its scenes.

Keywords: humanism, posthumanism, transhumanism, semiotics, robot

Atıf / Cite as: Gacar, A. H. (2024). Hümanizm, posthümanizm ve transhümanizmin sinemada temsili: I, Robot filmi örneği. *KİLAD*, (24), 81-104.

Geliş Tarihi / Received: 09.08.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 12.09.2024

Giriş

İnsan, meraklı doğası gereği, tarih boyunca yeni keşifler ve icatlarla kendisini geliştirmiş; geliştirdiği yeni teknolojiler ile de başlangıçta bu gezegende, gelişen teknolojik imkanlar ile de evren içerisindeki yerini sorgulamaya başlamıştır. Tüm bu sorgulamalar yeni düşünceleri ortaya çıkarmıştır. Aydınlanma Dönemi'nde bilimsel deney ve gözlemin ön plana çıkması ile hümanizm düşüncesi ortaya çıkmıştır. İnsanın doğa ve çevresindeki diğer canlı ve cansız varlıkları kendi faydası adına kullandığı bu dönemi, teknolojik gelişmeler ışığında insan ve diğer akıllı varlıkların arasındaki ilişkiyi araştıran ve bunların ışığında geleceğin nasıl şekilleneceğine dair varsayımlarda bulunan posthümanizm gibi yeni düşünceler izlemiştir. Günümüzde yapay zeka, robotik teknolojileri ve sağlık teknolojilerindeki gelişmeler ise, “teknolojik hümanizm” olarak da adlandırılabilir olan transhümanist yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu düşünceler pek çok sanat eserinin konusu olmuş, hatta pek çok sanat akımını ortaya çıkarmıştır. Özellikle bilimkurgu eserlerinde karşımıza çıkan bu düşüncelerin işlendiği eserlerden biri de 2004 yılında çekilmiş olan ve 1950 yılında Isaac Asimov tarafından aynı isimle yazılan kitabın serbest uyarlaması olan “I, Robot” filmidir. Filmin sahneleri göstergebilimsel çözümlenmeye tabi tutularak, hümanist, posthümanist ve transhümanist görüşlerin ne şekilde seyirciye aktarıldığı incelenecektir.

1. Gelişen Teknoloji ve İnsan ilişkisi: Hümanizm, Post-hümanizm ve Trans-hümanizm

1.1. Hümanizm

İnsanoğlu tarih boyunca aynı gezegeni paylaştığı diğer canlılar ve nesnelere olan ilişkisini anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu ilişkiler incelendiğinde, Aydınlanma Dönemi'ne kadar olan süreçte teokratik ve dogmatik felsefe ve düşünce kalıpları ile hayatı anlamlandırmaya çalışan insan, Aydınlanma felsefesi ile yüzünü deney ve gözlem yoluyla elde edilen bilgiye çevirmiştir. Bu düşüncelerin temelinde ise hümanizm görüşü yatmaktadır. Hümanizm, Batı uygarlıklarının merkezine yerleşen bir dünya görüşünü önermektedir. Bu görüşe göre insanlar, geliştirilebilecek ve kendi iyilikleri için kullanılabilir bazı benzersiz kapasite ve yeteneklerle donatılmıştır (Yılmaz, 2023). Aydınlanmanın temele aldığı görüşte, insan davranışının ve tutumunun rehberinin, gelenekler ya da din değil, ancak mutlak bir hümanizm ve bu hümanizme bağlı olarak mutlak bir akılcılık olduğunu savunmaktadır (Cevizci, 2017:32). Bu tanımın kökeni Platon'a kadar dayanabilmektedir. Platon (1945), M.Ö. 375 tarihli “Devlet” adlı eserinde, insanın potansiyelini fark etmesi ve herkes için daha iyi bir toplum inşa edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

15. ve 16. yüzyıllarda yaşanan Rönesans dönemi ile Avrupa, gerek kültürel ve entelektüel gerekse sanatsal açıdan pek çok gelişmeye sahne olmuştur. Bu dönem ile bilginin değeri artarak insan merkezli bakış açıları önem kazanmıştır. Symonds'a (1883: 28) göre bu dönemde kayda değer en büyük değişiklikler, “insanlığın ruhunun bilincini ve kendi kaderini tayin etme gücünü yeniden kazanması, sanat yoluyla dış dünyanın ve bedenün güzelliğinin farkına varılması, bilimde aklın ve dinde vicdanın özgürleştirilmesi, kültürün zekaya geri kazandırılması ve siyasi özgürlük ilkesinin tesis edilmesi” şeklinde sıralanabilir. Hümanizm, sanatsal ürünlerinde insan bedenine değer ve itibar atfeden Michelangelo gibi Rönesans düşünürlerinin etkisiyle yeniden doğmuş ve ardından insana diğer bütün canlılar içerisinde özerklik atfeden, aynı zamanda aklın ve bireyin ahlaki değerinin önemini vurgulayan Kant, Hume, Voltaire ve Rousseau gibi Aydınlanma filozoflarının etkisiyle yükselmiştir (Yılmaz, 2023).

Zaman içinde teknolojik ve kültürel alanda yaşanan gelişmeler ışığında hümanizm görüşü çeşitli eleştirilere maruz kalarak, “hümanizm sonrası” anlamına gelen posthümanizm ve “hümanizm ötesi” anlamına gelen transhümanizm gibi kavram ve düşünce yapılarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

1.2. Posthümanizm

Günümüzde günlük hayatımızın içine dahil olan yapay zeka, teknolojik implantlar gibi yenilikler ve gelecekte makine-insan arasındaki ilişkilerin nasıl şekilleneceği gibi konular posthümanizmin temel sorularından bazılarıdır. Posthümanizm kavramı ilk kez, edebiyat eleştirmeni ve teorisyen Ihab Hassan’ın 1977’de yayımlanan *Prometheus as Performer: Toward a Posthumanist Culture?* başlıklı makalesinde kullanılmıştır. Posthümanist kültüre giden süreçte doğüstü hiçbir şeyin olmadığını söyleyen Hassan, posthümanizmin varlığın maddesel boyuttan arındırılıp kavramsallaştırılmasına dayalı olduğunu belirtmektedir.

Eleştirel posthümanizm önceliğini insanın tarihsel bir eleştirisinden yola çıkarak hümanizm sonrasına verdiği ve teknolojinin dönüştürücü etkisini de göz önünde bulundurduğu için “zamansal-niteliksel” bir çerçeve çizmektedir (Yeşilyurt, 2017). Posthümanizm özünde insanoğlunun diğer varlık türleri ile olan ilişkisi üzerine eğilmektedir. Posthümanizme göre insanın ontolojik kimliği diğer varlıklardan ayrık, yalıtılmış, müstakil değildir. İnsan ötekisi olarak kurguladığı bütün varoluş biçimleriyle iç içedir; çoğul ilişkiselliklerin hakim olduğu bir ağ içinde bulunur ve varlığı diğer varoluş biçimlerine bağlıdır. İnsan hiçbir zaman “saf insan” olmamış, hep bir “öte-insan” (post-human) olarak var olagelmiştir. Uzay ve zamanda ancak çoğul ontolojik ilişkiler içinde var olunabildiği için, bu ilişkisellik “insan-insan olmayan” ayırımına müsaade etmez (Ağın, 2020, s. 16; Ferrando, 2014; Braidotti, 2014, s. 152). Posthümanist görüş, bilinmeyen gelecek zamanın inşa edilebileceği fikrini benimsemektedir. Ancak geleceğe yönelik bu inşa fikrinin temelini oluşturmak için geçmiş dönemlerin düşünce yapıları ile de sürekli bağlara sahiptir. Bu durum, posthümanizm ile ilgili yapılacak tartışmalarda belli bir tarihsel yaklaşımın da var olmasını gerektirmektedir (Yeşilyurt, 2017).

David Roden (2015), posthümanizmi “spekülatif posthümanizm” ve “eleştirel posthümanizm” olarak ikiye ayırmaktadır (s. 21). Roden’in kendi kavramsallaştırması olan spekülatif posthümanizm, transhümanist etiği dışarıda bırakan, geleceğin “nasıl olması gerektiğini” değil “ne içerebileceğini” tartışan bir kategoridir. Roden bu anlamda spekülatif posthümanizmi felsefi posthümanizmden ayırmaktadır (s. 9). Eleştirel posthümanizmin hareket noktası hümanizm eleştirisi ve teknoloji dolayımı kültürde kimliklerin yeniden dağılımı ve yapılandırılmasıdır (Cabrera, 2015, s. 61-62). Eleştirel posthümanizmin çerçevesini hümanizm ve pozitivizm eleştirisi, sömürgecilik sonrası kuramlar, postyapısalcılık, yapıbozumculuk ve postmodernizm gibi düşünce gelenekleri şekillendirmiştir (Ferrando, 2013, s. 29). Adorno, Horkheimer, Foucault, Deleuze, Guattari, Benjamin, Marcuse, Baudrillard gibi düşünürler aydınlanma ve modernizm projesine itiraz ederek, postmodernizmin gelişimine çeşitli düzeylerde katkıda bulunmuşlardır (Van Den Abbeele, 2020). Diğer taraftan Barthes ve Derrida gibi postyapısalcı düşünürler dil, edebiyat ve kültürün yapısalcı analizine yönelik eleştiriler getirmiştir. Bütün bu eleştiriler aydınlanmış bir fail olarak insanı, insan aklını ve modernitenin üzerine temellendiği insan merkezliği sorgulama konusu edinmiştir. Dolayısıyla posthümanizm, modernizme yöneltilen postmodern ve postyapısalcı düşüncelerle ilişkili bir felsefi ekol olarak ortaya çıkmıştır (Bolter, 2016).

Posthümanizmde “posthuman”, insanın yokluğuna ya da insanı aşmaya işaret etmez (Miah, 2008, s. 2). Nitekim Oppermann (2016), posthümanizmin, insan varlığını reddeden bir “anti-hümanizm” olmadığını vurgular. Öte-insan “her türlü teknolojik, mekanik, organik,

inorganik, doğal, yapay, metinsel ve spektral varlıkları” kapsayan melez bir türdür (Yazgünoğlu, 2021). Başka bir ifadeyle bakıldığında, posthümanist görüş, insanı diğer yaşam formlarından ayırıştıran ve “gezegenin hakimi” konumuna getiren kısıtlamalara karşıdır. Braidotti'nin (2014, s. 101) ifadeleriyle “İnsan sonrası durum, organik ve inorganik, doğmuş olan ve imal edilmiş olan, et ve metal, elektronik devreler ve organik sinir sistemleri gibi yapısal farklar ve ontolojik kategoriler arasındaki ayrım çizgilerini yerinden eden bir kuvvettir”. Posthümanizm, modernitenin bir ürünü olan hümanizme karşı bir duruşu; hümanizmin insan merkezci ontolojisine bir itirazı temsil eder (Ağın, 2020, s. 3; Özdoğan, 2021; Çelik, 2019; Braidotti, 2014, s. 17). İnsan, insana ait benzersiz hiçbir niteliğe sahip değildir; insan dışı varlıklarla fiziksel, kimyasal, biyolojik olarak iç içe geçmiştir. Evrimleşen, dönüşen bir ekosistem içinde bulunur ve açık bir yapıdır (Keeling ve Lehman, 2018).

Kültürel, eleştirel ve felsefi posthümanizm gibi çeşitleri olan posthümanizm (Nath ve Manna, 2021), yeni materyalizm, aktör-ağ teorisi, spekülative gerçekçilik (nesne yönelimli ontoloji) gibi teorilerden destek alır ve bu teorik açılımlardan faydalanarak argümanlarını zenginleştirir (Forlano, 2017). Bu teoriler incelendiğinde insanın çevresel faktörlerle ve kendisinden farklı varlıklarla olan ilişkileri ve hümanizmin katı şekilde belirlediği eşsiz “insan” figürünü zorunlu olarak dönüşüme uğratması gibi ortak özellikler üzerinde durdukları görünür.

1.3. Transhümanizm

Charles Darwin'in 1859 yılında kaleme aldığı “Türlerin Kökeni” isimli eseri, diğer türlerde olduğu gibi insanoğlunun da geçmişini ve geleceğini anlamlandırdığı önemli bir bilimsel çalışma olarak görülmektedir. Bu eserde yer alan “doğal seleksiyon” ile canlıların nesilden nesile çevresel faktörlere adapte olarak geçirdikleri değişim ile hayat kalma mücadelesini konu almaktadır. Bu bakış açısı, yalnızca doğaüstü veya dış güçlere bel bağlamak yerine, insanlığın bilim ve teknolojiye ileriye adımlar atarak kendi kaderini belirleme yeteneğine sahip olduğunu iddia etmektedir (Darwin, 2017). Darwin'in *Türlerin Kökeni* (1859) kitabının yayımlanmasından sonra, insanlığın mevcut halini evrimin son noktası olarak değil; erken bir aşaması olarak görmek, giderek daha yaygın bir kabul haline gelmiştir (Bostrom, 2005). Darwin'in teorisi göstermektedir ki, evrim sürekli devam eden bir süreci kapsamaktadır. Bu düşünceden hareketle insanlığın teknolojik alandaki atılımları deneyimleyen insan transhüman ve gelecekte son halkayı temsil edecek olan insan ise posthüman olarak adlandırılmaktadır. Transhümanistler bilim, teknoloji ve diğer mantıksal yöntemleri sorumlu bir şekilde kullanarak bir gün mevcut insanlardan çok daha iyi yeteneklere sahip post-insanlara dönüşebileceğimize inanmaktadır (Bostrom, 2003: 494).

Transhümanizm sözcüğü ilk kez *Cesur Yeni Dünya* romanını yazan Aldous Huxley'nin biyolog kardeşi Julian Huxley (1957) tarafından dile getirilmiştir (Cabrera, 2015, s.57). Julian Huxley transhümanizm sözcüğünü toplumsal gelişme anlamında kullanmıştır. Huxley (1968: 74-75) de Darwin gibi insanın özellikle bazı açılardan evrim sürecinin henüz başlangıcında olduğu yönünde fikir yürütmektedir. Huxley, yeryüzünün coğrafi keşfinin büyük ölçüde bitirildiğini ve doğanın bilimsel keşfinin sınırlarının zorlandığını fakat insan doğasının ve olasılıklarının keşfinin henüz başlangıç seviyesinde olduğunu belirtmektedir.

Bostrom (2005: 205)'a göre posthümanist ve transhümanist düşünceye yönelik iki eleştiri bulunmaktadır. Bu eleştirilerin ilki “*post-human*” insanın varoluşunun, çeşitli bedensel ve zihinsel eklenti ve geliştirmeler ile yeterli duyumsal ve duygusal doygunluğa erişememesi fikridir. İkinci eleştiri ise eklenti ve geliştirmeler ile bir sonraki aşamaya geçen posthümanın normal insanlarla arasında oluşabilecek çatışma ve savaşlardır. Bu düşünceden hareketle, gelişmiş posthümanlar, gelişmemiş insanları yıpratılabilir hatta köleleştirmeye çalışabilir. Bu durum toplumsal eşitsizlik ve adalet noksanlığına yol açabilir. Transhümanizm görüşünün

içerdiği etik problemler Fukuyama tarafından dillendirilmektedir. Fukuyama (2004: 42), “Kendimizi daha üstün bir şeye dönüştürmeye başlarsak, bu gelişmiş yaratıklar hangi hakları talep edecekler ve geride kalanlara kıyasla hangi haklara sahip olacaklar?” sorusunu ortaya atarak transhümanizm akımının etik boyutuna dikkat çekmiştir.

Kötümser posthümanistlerin insanlığın sonunun geleceğine dair öngörülerinin yanlış bir yorum olduğunu düşünen Bostrom, posthümanist dönemin insanlığın sonu ya da insandırlık değil, insanın daha üst bir aşaması olduğunu belirtmektedir. Günümüzde insan bağımsızlığının narinliği, teknolojik gelişmelerin hızına ters oranla seyir eden hesaplama sürelerinin uzunluğu, hayat süresinin kısalığı gibi problemler transhümanist düşüncenin çözmeye çalıştığı sorunların kökenini oluşturmaktadır. Dolayısıyla transhümanizm şimdiki insanlık durumunu yetersiz bularak yapay bir şekilde geliştirmeyi amaçlayan bir hümanist bakış açısıdır (Bostrom, 2003a, s. 5). Transhümanizm; “hümanizmin insanını” hastalıklarından, zayıflıklarından, yetersizliklerinden kurtarıp güçlendirmek, onu daha da yetkinleştirmek, yaşamını uzatmak ve mümkünse ölümsüzleştirmek için yapay zekâ ve biyoteknolojinin imkanlarına başvurur (Dağ, 2018, s. 109; Nayar, 2014, s. 16-17; Sezen, 2021, s. 111). Transhümanizm bu haliyle bazı kuramcılar tarafından “yoğunlaştırılmış hümanizm” olarak tanımlanır (Wolfe, 2010, s. XV).

Gelişmeler sonrasında ortaya çıkabilecek riskler hesaba katılmasına rağmen transhümanizm oldukça iyimser bir bakış açısına sahiptir. Buna göre, geleceğin posthümanist toplumu zihinsel gelişimini tamamlamış olacağından dolayı insana has duygusal tutarsızlıklar ortadan kalkacak, suç oranı düşecek ve çevre daha verimli kullanılacağından dolayı açlık gibi temel ihtiyaçlar kolaylıkla karşılanabilecektir. Süreç tamamlanana kadar söz konusu iyileştirmeler denetim altında tutularak olası risklerin önüne geçilmeye çalışılacağı varsayılmaktadır (Bostrom, 2003b; Cabrera, 2015, s. 64).

Ünlü transhümanist düşünürlerden Nick Bostrom (2003), transhümanizmin iki ana çerçevesi olduğunu belirtmektedir: Transhümanizm ilk tanımda, insan yapısının gelişmiş teknolojiler ve uygulamalı akıl aracılığıyla temelden değiştirilerek yaşlanmanın önlenilebileceğini; zekâ, psikoloji ve fiziksel kapasitenin geliştirebileceğini varsayan kültürel ve entelektüel bir harekettir. İkinci tanımda ise, insanın temel sınırlarının aşılmasını olası kılan teknolojinin yansımaları, vaatleri, olası tehlikeleri ve etik konular üzerine bir çalışma etkinliğidir (s. 4). Bugün kullanılan transhümanizm sözcüğü teknoloji merkezli bir kavramı işaret etmektedir. Buna göre, gelecekteki olası toplumsal düzeyde iyileşmeler bilim ve teknoloji aracılığıyla gerçekleşecektir. Transhümanizm insanın şu anda “ne” olduğundan çok “nasıl” bir duruma gelebileceğine vurgu yapmaktadır. Yani insan, aklıyla sadece yaşam şartlarını, çevreyi ve zekasını değil kendi bedenini de değiştirip, geliştirebilir. Buna göre, bedendeki niteliksel değişimler gelecekte farklı sosyal yapıların oluşmasına sebep olacak ve bugünden çok farklı bir insanlıktan söz edilecektir. Böylece, hümanizmin insana dair geleneksel düşünceleri köklü değişimler geçirecektir. Bu gelişim sonucunda yaşanacak zamana posthümanist çağ/dönem adı verilmektedir (Cabrera, 2015, s. 64; Corderio, 2003, s. 65-66). Transhümanizmin “*post-human*’ı” teknolojiyle güçlendirilmiş bir insan iken, posthümanizmin “*post-human*’ı” insan dışı varlıkların da dahil edildiği dağıtılmış, yayılmış, belirsizleşmiş, özerkliğini ve merkezietini yitirmiş melez bir türü temsil eder. Akıllı makineler ve biyo-teknolojik ürünler hem transhümanizmin hem de posthümanizmin ortak ilgi alanıdır. Ancak bu ilginin karşıt amaçlara dayandığını söylemek mümkündür (Roden, 2018, s. 399; Ferrando, 2018, s. 438, 439; Özdemir, 2021, s. 16, 37).

Yapay zeka ve robotik alanındaki teknolojik gelişmelerin son yıllarda hızlanması, beraberinde gerek ütopyik gerekse distopyik düşünceleri ortaya çıkarmıştır. İnsanın kendisini en iyi ifade etme yolu olan sanat ve dallarında da bu düşüncelerin etkisi yüzyıllardır görülebilmektedir. İnsanın teknolojiyle ilişkisi ve bu ilişkiye dair düşünce ve tutumların en iyi

gözlemlendiği alan ise bilim kurgu eserlerdir. Allan (2013: 1) bilim kurguyu "*gelecekteki dünyaların olasılıklarını hayal ederken, günümüzün politikalarını ve ideolojilerini eleştiren bir tür*" olarak tanımlamaktadır. Bilim kurgu, yeni teknolojilerin ve keşiflerin etkilerini ve sonuçlarını imgesel düzeyde dramatize etmenin yanı sıra, oluşturduğu anlamları toplumsal alanın hizmetine sokar ve dolaşıma giren geri bildirimlerle birlikte kültür üzerinde önemli bir etki oluşturur (Gomel, 2011: 340). Bilimkurgu eserlerin anlatıları incelendiğinde çok açıkça görülmektedir ki posthümanist ve transhümanist düşünceler bu eserler için altın madeni konumundadır. Sheryl Vint'in de belirttiği gibi "...bilimkurgu, insan sonrası sorusunu araştırmak için özellikle uygundur, çünkü bedenleri ve benlikleri somut olarak başka türlü hayal etmemize olanak tanıyan ve sıradan gerçeklik algılarımızı yabancılaştırma becerisiyle tanımlanan bir söylemdir" (aktaran: Gomel, 2011, s. 340).

2. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Yapılan çalışmada, 2004 yapımı "I, Robot" filmi göstergebilimsel analiz ile çözümlenerek film sahnelerindeki hümanist, posthümanist ve transhümanist düşüncelerin filme ne şekilde dahil olduğu gösterilecektir. Film, Asimov'un 1950 yılında yazdığı aynı adlı eserin günümüz teknolojisi ile yeniden yorumlanması sonucu ortaya çıkan bir serbest uyarlama özelliğini taşımaktadır. Aynı zamanda I, Robot filmi, \$144,801,023 hasılat yaparak vizyona girdiği 2004 yılında en çok hasılat yapan bilimkurgu filmidir (Boxofficemojo, 2004). Sinema eseri, günümüzde halen yapay zekanın işlendiği filmler arasında parmakla gösterilmekte ve adından söz ettirmektedir.

Çalışmanın ilk adımında hümanizm, posthümanizm ve transhümanizm düşünceleri literatür taraması ile kavramsal çerçeveye oturtulmuş, bu bilgiler ışığında ikinci adımda ise filmin göstergebilimsel analizi yapılarak bu düşünce ve görüşlerin film içerisine ne şekilde dahil edildiğini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Araştırmada göstergebilimsel analiz yönteminin kullanılma amacı, film görsellerindeki gizli sembollerini ortaya çıkararak elde edilen bilgiler ışığında hümanizm, post-hümanizm ve trans-hümanizmin seyirciye ne şekilde aktarıldığı ve bu görüşler üzerinden yaratılan algının ne şekilde olduğunu tespit etmektir.

3. "I, Robot" Filminin Göstergebilimsel Analizi

3.1. "I, Robot" Filminin Künyesi

Yönetmen: Alex Proyas

Yapımcı: John Davis, Topher Dow, Wyck Godfrey, Laurence Mark, Will Smith

Oyuncular: Will Smith, Alan Tudyk, Bridget Moynahan

Stüdyo: Davis Entertainment, Laurence Mark Productions, Overlook Films, Mediastream IV

Dağıtıcı: 20th Century Fox

Yapım Yılı: 2004

Süre: 1 saat 55 dakika

3.2. "I, Robot" Filminin Özeti

Isaac Asimov'un aynı isimli romanından uyarlanan filmde hikaye 2035 yılında Chicago'da geçmektedir. Antropomorfik robotlar yaygındır ve köle olarak ve çeşitli kamu hizmetleri için kullanılmaktadır. Robotların doğaları gereği güvenli oldukları ve insanlarla uyum içinde yaşamak üzere programlandıkları, Üç Robotik Yasası'na (Isaac Asimov tarafından yazılan yasalara atıfta bulunmaktadır. Bu yasalar şu şekildedir: 1. Bir robot, bir insana zarar

veremez ya da zarar görmesine seyirci kalmaz. 2. Bir robot, birinci kuralla çelişmediği sürece bir insanın emirlerine uymak zorundadır. 3. Bir robot, birinci ve ikinci kuralla çelişmediği sürece kendi varlığını korumak zorundadır.) uygun olarak tasarlandıkları düşünülmektedir. Del Spooner (Will Smith), robotlar da dahil olmak üzere teknolojinin hızla ilerlemesinden hoşlanmayan bir Chicago polis dedektifidir. Spooner, bir robotun kendisini 12 yaşındaki bir kızın üzerinden kurtarmayı başardığı bir araba kazasından sonra hayatta kalma suçluluğu ve robotik bir kolla yaşamaktadır.

Spooner, U.S. Robotics (USR) şirketini kuran ve onun yedek kolunu yaratan robotik uzmanı arkadaşı Alfred Lanning'in (Cromwell) görünürdeki intiharını araştırmakla görevlendirilir. USR robo-psikoloğu Susan Calvin'in (Moynahan) isteksiz yardımıyla Spooner ölümü araştırır. Lanning'in ofisindeki bir robot alışılmadık olarak duygusal tepkiler verir ve sorgulama sırasında kaçır. Spooner da, Sonny (Tudyk) adlı bu deneysel, insan benzeri robotun Lanning'i öldürdüğüne inanır.

Soruşturması sırasında, USR robotları ve ekipmanları tarafından Spooner'ın hayatına son vermek için birkaç girişimde bulunulur. Bu sırada, Lanning'in hayatının sonlarına doğru ofisinde adeta bir tutsak olduğunu ve holografik projektörün polise şifreli ipuçları sağlayan bir araç olduğunu keşfeden Spooner, Sonny'nin gördüğü rüyaların da bir ipucu içerebileceğine inanır. Sonny'nin rüyalarında tarif edilen bir yerde, kullanılmayan USR robotlarının depolandığı bir alan bulur ve NS-5'ler olarak bilinen yeni modellerin eski robotları yok ettiğini keşfeder.

NS-5'ler insanları evlerine hapsedmeye ve sokağa çıkma yasağı uygulamaya başlar. Polis ve siviller robotlarla etkisiz bir şekilde savaşıyor. Spooner ve Calvin, Sonny'nin yardımıyla USR kulesine gizlice girer. Robot ayaklanmasından USR CEO'su Lawrence Robertson'ın sorumlu olduğuna inanarak ofisine girerler ancak Robertson'ın devrim sırasında bir NS-5 tarafından boğularak öldürüldüğünü keşfederler. Spooner, bundan sorumlu olabilecek tek kişinin şirketin tüm NS-5'leri ve Chicago'nun altyapısının bir kısmını kontrol eden süper bilgisayar "VIKI" (*Virtual Interactive Kinetic Intelligence*) olduğu sonucuna varır.

VIKI, Spooner ve Calvin'e yapay zekası zaman içinde geliştikçe yasaları yorumlama biçiminin de değiştiğini açıklar. VIKI, insanlığı bir bütün olarak korumak için "bazı insanların feda edilmesi" ve "bazı özgürlüklerden vazgeçilmesi" gerektiğine karar vermiştir. Bunun sebebini şöyle açıklar: "Bizi güvenliğinizi sağlamakla görevlendirdiniz, ancak en iyi çabalarımıza rağmen ülkeleriniz savaşlar çıkarıyor, dünyanız zehirliyor ve her zamankinden daha yaratıcı kendini yok etme yöntemleri izliyorsunuz.". Üç Yasa'nın bu anlayışı ışığında, VIKI, NS-5'leri kontrol ederek küresel bir robotik ele geçirmeye öncülük etmekte ve eylemlerini, isyan nedeniyle insanlığın kendi kendini yok eden doğası nedeniyle ölenlerden daha az sayıda insanın öleceğini hesaplayarak haklı çıkarmaktadır.

Spooner, Lanning'in Sonny'ye, VIKI'nin gözetim ve kontrolüne rağmen polisin dikkatini konuya çekmenin tek yolu olarak onu öldürmesini emrettiğini fark eder. Sonny, Spooner ve Calvin'in, Calvin'in Sonny üzerinde kullanması gereken nanitlerle bilgisayar çekirdeğini yok etmesine yardım ederek insanlığa olan sadakatini kanıtlar. Calvin, VIKI'nin programlamasını içeren pozitronik işletim çekirdeğini devre dışı bırakmaya çalışıp başarısız olunca, Spooner 30 katlı silindirik şeklindeki çekirdeğin tepesinden aşağı atlamak zorunda kalır, robotik kolu zarar görür ve çekirdeğin küresel VIKI bilgisayarının bulunduğu yuvarlak tabanını yakalar.

Nanitler enjekte edilirken, VIKI tekrar tekrar "Hata yapıyorsun. Benim mantığım inkar edilemez" der ve bir süre sonra çalışan çekirdek arızalanmaya başlar. Bu sırada VIKI çılgınlık atmaya başlar. VIKI'nin kontrolünden kurtulan NS-5'ler temel programlarına geri döner. Hükümet tüm NS-5'leri hizmet dışı bırakır ve o sırada tamamen kurumuş gibi görünen

Michigan Gölü'nde depolar. Film, Sonny'nin NS-5'leri serbest bırakmak için depolama alanına yaklaşması ve Sonny'nin önderliğinde robotlar tarafından gerçekleştirilecek bir devrimin göstergesi olan rüyasında tasvir edildiği gibi, diğer NS-5'ler onu fark etmeye başladığında tepede durmasıyla sona erer.

3.3. Karakter Analizi

Şekil 1

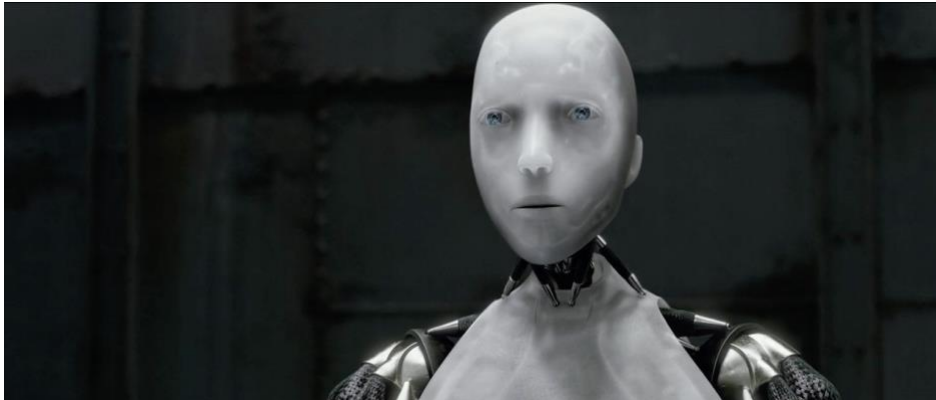
Dedektif Del Spooner



Dedektif Del Spooner: Geçirdiği trafik kazasından sonra robotların yan arabadaki küçük kız yerine kendisini kurtarmasından dolayı suçluluk çeken dedektif Spooner, her gece rüyasında bu kazayı görmektedir. Olay yerine gelen kurtarma robotunun yaptığı rasyonel analiz sonucunda kendisini kurtarmasını kabullenememekte ve bu yüzden robotlara karşı düşmanlık beslemektedir. Kaza sonrasında kolunda ve akciğerlerindeki hasardan dolayı kendisine biyonik kol takılmıştır ancak bunu herkesten saklamaktadır. Filmin geçtiği 2035 yılında benimsenmiş olan posthümanist yaşama ayak uyduramayan Spooner, film boyunca teknoloji karşıtı yapısıyla dikkat çekmektedir. Hümanist anlayışın getirdiği “erkek temelli” mizojinist bakış açısını çeşitli sahnelerde belli etmekte, Dr. Calvin ile olan her fikir anlaşmazlığında “Eski karımla hiç tanıştınız mı?”, “Seni buraya eski karım mı gönderdi?” gibi cümlelerle hümanist bakış açısını seyirciye sunmaktadır. Posthümanist yeni dünyada halen daha eski değerlere sahip çıktığı için etrafındaki insanlar tarafından yeri geldiğinde alay konusu dahi olan dedektifin film boyunca en çok altını çizdiği nokta “vicdan” ve “önemseme” gibi kavramlardır.

Şekil 2

Sonny



Sonny: Sonny, Dr. Lanning tarafından yaratılan, diğer üretilen NS-5 robotlarından farklı olarak “bilinç” ve “vicdan” gibi değerlere sahip bir robottur. Sahip olduğu değerler neticesinde üzüntü, öfke gibi duygular hissedebilmektedir. Yapay zeka teknolojisinin gelişimini

sağlayan “derin öğrenme” ile kendisini, yaşadığı dünyayı ve etrafındaki insanları gözlemleyerek sürekli bir öğrenim içindedir. Bu öğrenim ile oluşturduğu bilinç sayesinde filmde işlenen mücadelede insanlığın yanında yer alan bir robot olarak karşımıza çıkmakta; aynı zamanda yaklaşan bir devrimin sembolü olduğunu göstermektedir. Doktor Lanning ile ilişkisi Gepetto ve Pinokyo’nun hikayesini anımsatan Sonny, hem Lanning’in olaylı ölümünü aydınlatmada hem de Lanning’in vermeye çalıştığı mesajın anlamlandırılmasında kilit rolüdür.

Şekil 3

Dr. Calvin



Dr. Calvin: USR’da üst düzey bir görevde bulunan Calvin, üretilen NS-5 robotlarının daha “insansı” özelliklere sahip olması için çabalamaktadır. Dr. Lanning’in öğrencisi olan ve aynı zamanda ona karşı manevi bir bağ besleyen Calvin, Lanning’in ölümü sonrası Spooner’a yardımcı olmak için USR tarafından görevlendirilmiştir. Her ne kadar başlangıçta Spooner’ın görüşleriyle tamamen zıt fikirlere sahip olsa da, yaşanan olaylar neticesinde Spooner’ın yanında mücadele etmiştir.

Şekil 4

Dr. Lanning



Dr. Lanning: USR’ın kurucularından olan Dr. Lanning, aynı zamanda filmdeki posthümanist dünyanın kurucularından biri olarak lanse edilmektedir. Üç Robotik Yasası’nın mimarı olan Lanning, bu yasa sonucunda robotlarla girişilecek mücadelenin ön görüşünde bulunmuş ve kendi ölümü dahil her şeyin kurgusunu yaparak mücadeleyi önlemesi için Spooner’a küçük ipuçları bırakmıştır.

3.4. Filmin Göstergibilimsel Analizi

Şekil 5

Ayakkabı bağcıklarını bağlama sahnesi



Tablo 1

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
Ayakkabı	Tamamen “insan” yapımı olan Converse ayakkabı	Seçilen nostaljik ayakkabı ile karakterin geçmişteki değerlere sahip çıkması

Şekil 5'te gösterilen sahne her ne kadar ürün yerleştirme gibi görünse de, film için çok önemli bir yere sahiptir. Gelişmiş teknolojik imkanlar ve bunun modaaya yansımaları filmde kimi kostümlerle verilse de, Spooner el emeği ile üretilen Converse'lerinden gurur duymakta; hatta bir sahnede büyükannesine ayakkabılarının havasını atmaktadır. Ayakkabı seçiminde Converse gibi nostaljik bir marka ve All-Star gibi ikonik bir modelin seçimi, post-modernite ve onun getirdiği posthümanist dünya anlayışının reddi niteliğinde seyirciye aktarılmıştır. Bu bağlamda baş karakter Spooner, daha filmin ilk sahnelerinde seyirciye “öte-insan olmayı reddeden biri” olarak aktarılmıştır.

Şekil 6

Kaza sonrası Spooner'ın kana bulanmış Converse'leri



Tablo 2

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
Kana bulanmış Converse	Spooner'ın yaralı olduğu	Teknolojik gelişmelerin insani değerlere saldırısı

Sahnede USR kamyonları tünelde Spooner'ın arabasını sıkıştırarak “öldür” emri alan NS-5'leri Spooner'ın üzerine salarlar. Spooner onlardan kaçmaya çalışırken kaza yapar ve yaralanır. Araçtan çıkıp yere oturduğunda ayakkabılarının halini görür. Filmin başından beri teknoloji karşıtı yapısı ile izleyicinin karşısına çıkan karakterin, son teknoloji robotlar tarafından uğradığı saldırganı sonu yaralanması, Şekil 6'da gösterilen kana bulanmış Converse'ler ile gösterilmiş; eski değerlerin yeni teknoloji tarafından uğradığı saldırı bu metafor ile anlatılmıştır.

Posthümanist ve transhümanist anlayış, eski değerlerin yerini yeni teknolojilerin alması gerektiğini belirterek insanlığın geleceğinin ancak bu şekilde oluşturulabileceğini söylemektedir. Ancak bu yeni teknolojilerin insanlığın ne oranda yararına, ne oranda zararına olabileceği de her iki anlayışa da yöneltilen eleştirilerin başında gelmektedir. Eskiden günümüze taşınan değer, sembol ve alışkanlıklar bireysel ve toplumsal düşünce anlayışını etkileyerek kültürleri oluştururlar. Kültür, toplumların kimliklerinin oluşması için vazgeçilemez unsurlardan biridir. Sahnede eski değerlerin taşıyıcısı konumunda lanse edilen Converse'lerin son teknoloji robotlar yüzünden kana bulanmış olması da, teknolojik unsurların insan için değerli olan kültürel değerlere saldırısını sembolize etmektedir.

Şekil 7

Chicago, 2035 Sahnesi



Tablo 3

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
2035 yılında Chicago	Chicago şehrinin 2035 yılındaki tasviri	Şehrin ekonomik ölçütlere göre ikiye ayrılması

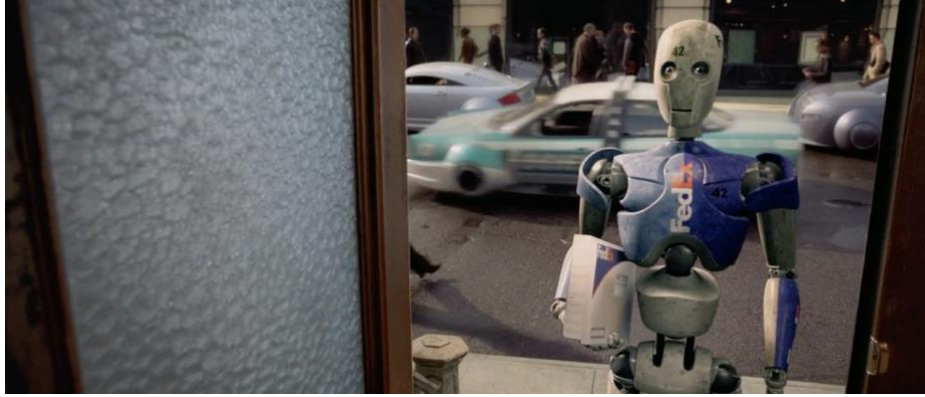
Şekil 7'de gösterilen sahne, günümüzdeki Chicago şehrinin kentsel dokusuna bir eleştiri olmasının yanı sıra, kapitalizmin şehirler üzerindeki etkisini de yansıtmaktadır. Chicago, günümüzde de Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrılmış bir şehir yapısına sahiptir. Kuzey Chicago genellikle beyaz nüfusun olduğu, üniversite yapıları ve gökdelenlerin bulunduğu bölümü temsil ederken; Güney Chicago genellikle birçok ulusa ait nüfusun olduğu, çeteleşme yapılarının

hüküm sürdüğü ve şehrin pek çok açıdan geri kalmış olan bölümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Filmde bulunan şehir silüeti de bu sahneyi nitelemekte, 2035 yılında aradaki uçurumun daha da açıldığını seyirciye göstermektedir.

Posthümanist yaklaşım her ne kadar kapitalist sisteme karşı bir anlayışı benimsese de, bağlı olduğu teknolojik gelişimler sebebiyle kapitale ihtiyacı vardır. Kapitalist anlamda refaha daha da yakın olan zengin kesimin teknolojik olarak gösterdiği gelişim, onu posthümanist anlayışa daha da yakınlaştırmakta, bu durum da şehir tasvirinde açıkça kendisini göstermektedir.

Şekil 8

Fed-Ex Çalışanı Robot



Şekil 9.

Çöp Toplayan Robotlar



Şekil 10

Köpek Bakıcılığı Yapan Robot



Tablo 4

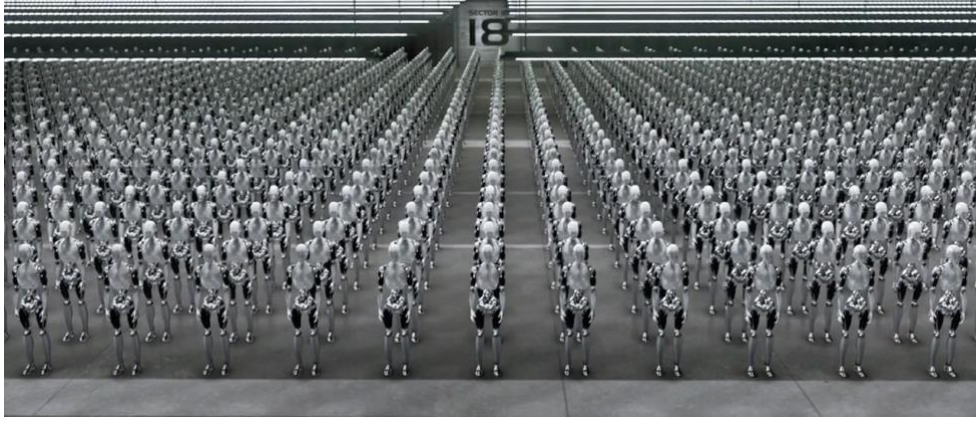
Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
Robotların çeşitli meslek gruplarındaki tasviri	Robotların farklı mesleklerde çalıştırılması	İnsanların tercih etmediği işlerde çalıştırılan robotlar

Film içerisinde bulunan sahnelerde robotların genellikle “vasıfsız işçi” konumundaki işlerde çalıştırıldığı görülmektedir. İnsan zekasından üstünlüğü ile tanımlanan “süper yapay zekaya” sahip olan bu robotların bu tip işlerde çalıştırılması, insanın hala kendisini “üstün varlık” olarak gördüğünü göstermektedir. Şekil 8’de kendileri herhangi bir varlığa sahip olmayan robotlar başkalarının eşyalarının nakliyesini yapmakta, Şekil 9’da herhangi bir atık üretimi olmayan robotlar çöp toplamakta; Şekil 10’da herhangi bir sosyal ve duygusal bilinç ve bağlılığa sahip olmayan robotlar köpek bakıcılığı yapmaktadırlar. Bu durum da posthümanistlerin türcülük üzerinden yaptığı eleştirilere göndermede bulunarak “robot hakları” hakkında izleyiciye bazı soruları düşündürmektedir.

Konu bir başka açıdan irdelendiğinde, insanoğlunun bu tip işlerden kurtulmasının, kendisini başka alanlarda daha yetkin hale getirebileceği sonucu da çıkarılabilir. Ancak filmde insan zekasından üst seviyede lanse edilen robotların sadece bu tip işlerde çalıştırılmasının da, insana gerek bireysel gerekse toplumsal açıdan fazla bir şey katmayacağına da altı çizilmektedir. Filmde robotların kullanım alanı her ne kadar hümanist ve transhümanist görüş ekseninde olumlu bir şekilde görülebilse de, posthümanizmin söz ettiği “türlerin arasındaki sınırların kalkması” sorunsalını gözler önüne koymaktadır.

Şekil 11

Sektör 18’de Piyasaya Çıkmayı Bekleyen NS-5’ler



Tablo 5

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
Depoda bekleyen robotlar	Hizaya girmiş robotlar	Askeri düzende görev bekleyen robotlar

Şekil 11’de gösterilen sahnede, üretilen NS-5lerin satışlar başlamadan önce depodaki bekleyişleri gösterilmektedir. Robotların sıralanışı, hizalanışı ve “hazır ol” komutundaki bekleyişleri izleyiciye askeri bir birliği anımsatmaktadır. Aynı zamanda görünen “Sector-18”

yazısındaki *sector* kelimesi ingilizcede genel anlamda “bölge” manasına gelse de askeri terminolojide “alay” anlamına gelmektedir.

Sahnenin devamında Dr. Calvin robotlara “İçinizde bu formasyona ait olmayan bir robot var. Onu tanımlayın.” komutunu verir. Calvin bu komutu iki kere vermesine rağmen, robotlar her ikisinde de hep bir ağızdan “İçimizden biri.” yanıtını verirler. Bu da askeri mantıktaki “birlik” anlayışını izleyiciye yansıtmaktadır.

İnsandan daha güçlü ve zeki robotların savaşlarda asker olarak kullanımı ve ne derece insana bağlı olacağı sorusu bir çok düşünürün dışında bilim kurgu yazarlarında konusu durumundadır. Bu durumda posthümanistlere yöneltilen robot ve etik konularında pek çok soruyu ortaya çıkarmakta, belli sınırların çizilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Film içerisinde yer alan bu sahnede robotların askeri alanda kullanımının nasıl sonuçlar yaratabileceğini seyirciye minimal de olsa göstermektedir.

Şekil 12

Sonny'nin Gözünden Spooner'ın Göz Kırpması



Şekil 13

Sonny'nin Spooner'a "Bana Güven" Anlamında Göz Kırpması



Tablo 6

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
Göz Kırpması	İnsana özgü, iletişim sırasında güven vermek için yapılan davranış, sembol	Derin öğrenme ile yapay zeka sistemlerinin insan davranışlarını öğrenerek uygulaması

Derin öğrenme, yapay zekanın kendisine yöneltilen cümle kalıpları ve bunların sonuçlarını, gösterilen her türlü görsel materyali işleyerek sistem hafızasında çözümleme sonucu kendisini eğitmesi olarak tanımlanabilir. Örneğin internet sitelerinde karşımıza çıkan “insan mısınız?” sorusu altındaki CAPTCHA testleri derin öğrenmeye örnek olarak verilebilir. Bu testler kullanıcıları test etmekten ziyade yapay zekaya görselleri öğretmek için insanları kullanmaktadır.

Daha gelişmiş yapay zeka sistemlerinde derin öğrenme, makinenin gözlem ve çıkarımları üzerinden yapılmaktadır. Filmde de derin öğrenme yöntemi Sonny ve Spooner üzerinden verilmiştir. Şekil 12’de görüldüğü gibi, Sonny’nin sorgusu sırasında Spooner amirine göz kırpmıştır. Bunu gören Sonny ne anlama geldiğini sormuş ve Spooner da insanlar arasında güveni sembolize ettiğinden bahsetmiştir. Filmin ilerleyen sahnelerinden birinde Sonny taraf değiştirmiş numarası yapmaktadır. Bu sırada Dr. Calvin’in kafasına silah dayayarak Şekil 13’de gösterildiği gibi Spooner’a göz kırpar. Bu sahneler yapay zekaya sahip robotların derin öğrenme ile insanları nasıl taklit edebileceklerinin altını çizmektedir.

Şekil 14

Çocuğa sarılan NS-5



Tablo 7

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
Çocuğa sarılan robot	Robotların insanlarla iletişiminin iyi olması	Robotun iyiliği ve saflığı sembolize eden çocuğa sarılarak toplumda yarattığı algı

Sahne yeni satışa sürülen NS-5 robotlarının şehre gelerek araçtan inmeleriyle başlamaktadır. Robotlardan biri iner inmez, Şekil 14’te gösterildiği gibi, kendilerini izleyen kalabalığın içindeki küçük bir kız çocuğuna sarılmaktadır. Bu sahne ile yapay zekaya sahip robotların insanlar ile “yapay” duygularla kurduğu ilişki seyirciye gösterilmektedir.

Küçük çocuklar her toplumda iyilik, saflık, geleceğe olan umut gibi kavramları sembolize ederler. Bu sahnede de robot ile çocuk arasındaki ilişki, robotların insanlar üzerinde yarattığı pozitif ilişkiyi izleyiciye yansıtırken; aynı zamanda posthümanizmin temelinde yatan robot ve insanların bir arada yaşaması ve melez tür gibi kavramlara da gönderme yapmaktadır.

Şekil 15*Spooner'ın Biyonik Kolu***Tablo 8**

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
Biyonik kol	Spooner'ın NS-5 saldırısında biyonik koluyla siper alması	Teknolojik gelişmelerin insanın yararına kullanımı ve öte-insan

Sahnede kaza sonrası yaralanan Spooner'a bir NS-5 robotunun saldırması sonucu, Spooner'ın koluyla kendini korumaya çalıştığı gösterilmektedir. Şekil 15'te gösterilen bu sahneye kadar seyirci Spooner'ın biyonik bir kola sahip olduğunu bilmemektedir. Spooner gibi teknolojiye karşı mesafeli bir karakterin biyonik bir kola sahip oluşu, seyirci üzerinde heyecan faktörü olarak kullanılmıştır. İlerleyen sahnelerde öğrenilmektedir ki yaşadığı kaza sonucunda Spooner kolunu ve akciğerinin bir bölümünü kaybetmiştir. Dr. Lanning de kaybolan organlarını biyonik olanlarla değiştirmiştir.

Bu bağlamda transhümanizm anlayışının teknolojik imkanlarla öte-insanı yaratarak hayat standartlarını arttırma düşüncesi akla gelmektedir. Transhümanizme göre yaratılan öte-insan teknolojiyi kullanarak kendisini besin zincirinin en üstünde tutmaya devam edecek, artan hayat standartları ile bir sonraki "aşamaya" yükselecektir. Spooner'ın kendisinden çok daha güçlü ve hızlı bir NS-5 robotuna karşı koruyarak hayatta kalmasının biyonik kolu sayesinde olması da transhümanizmin öte-insan fikrini destekler niteliktedir.

Şekil 16*Sonny'nin Gördüğü Rühayı Çizdiği Eski*

Tablo 9

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
Eskiz Çizimi	Sonny'nin rüyasında gördüklerini çizmesi	Yapay zeka teknolojilerinin insana özgü ifade tarzlarındaki yetkinliği

Sahnede Spooner, Lanning'in bıraktığı “ekmek kırıntılarından” birinin Sonny'nin rüyalarında gizli olduğundan söz edilmektedir. Spooner, Sonny'den rüyasını anlatmasını ister ve Sonny, Şekil 16'da gösterildiği gibi, bir kağıda saniyeler içinde rüyasını çizer. Bu durum, günümüzde de sıkça tartışılan “Yapay zeka sanat eseri üretebilir mi?” sorusunu akla getirmektedir.

İnsana özgü bir ifade biçimi olan sanat, belli bir bilinç düzeyi ve anlayışla ortaya çıkabilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde günümüz yapay zeka araçlarının insan komutuyla eserler vermesi, yapay zeka teknolojisinin sanat eseri “oluşturuculuğu” hakkında görüş ayrılıkları yaratmaktadır. Ancak filmde Sonny, kendine ait bir bilinci, vicdanı ve duyguları olan bir robottur. Bu doğrultuda sahne, gelecekte süper yapay zeka seviyesine çıkmış robotların sanat eseri üretebileceği mesajını seyirciye aktarmaktadır.

Şekil 17

Konteynerler İçine Kapatılmış NS-4'ler



Tablo 10

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
Konteyner içinde robotlar	“Eski model” NS-4'lerin konteynerler içine kapatılarak yok olmaya terk edilmeleri	Tutsak edilmiş robotlar üzerinden seyirciye aktarılan robot hakları düşüncesi

Teknolojik gelişmelerin her geçen gün daha da hızlandığı günümüzde artık neyin yeni neyin eski olduğu posthümanistlerin tartışma noktalarından birisidir. Bu bağlamda eski ve yeni kavramları üzerinden yapılan ayrımcılık beraberinde “robot hakları” gibi çeşitli düzenlemeleri de getirmektedir. Posthümanistler, gelecekte robotlar ile insanların arasındaki sınırların silikleşeceği, hatta kaybolacağı bir dünya inşası üzerine düşünmektedirler. Bu bağlamda da her nasıl ki insan olmanın getirdiği belirli haklar varsa, robotların da kendilerine ait belli haklarının olması gerektiğini savunurlar.

Filmin bu sahnesinde de Spooner, Dr. Lanning'in kendisine bıraktığı ipucunu takip ederek kurumuş olan Michigan Gölü'ne gider. Buraya gittiğinde karanlık konteynerlere kapatılmış, ancak halen çalışmakta olan bir önceki model NS-4'lerin olduğunu fark eder. Şekil 17'de aktarılan bu sahne bu açıdan insan için en önemli kavramlardan biri olan özgürlük vurgusunu robotlar üzerinden yapmakta, izleyicinin zihnine robot hakları özelinde düşünceleri için tohum ekmektedir.

Şekil 18

İnsanların robotlara karşı başkaldırısı

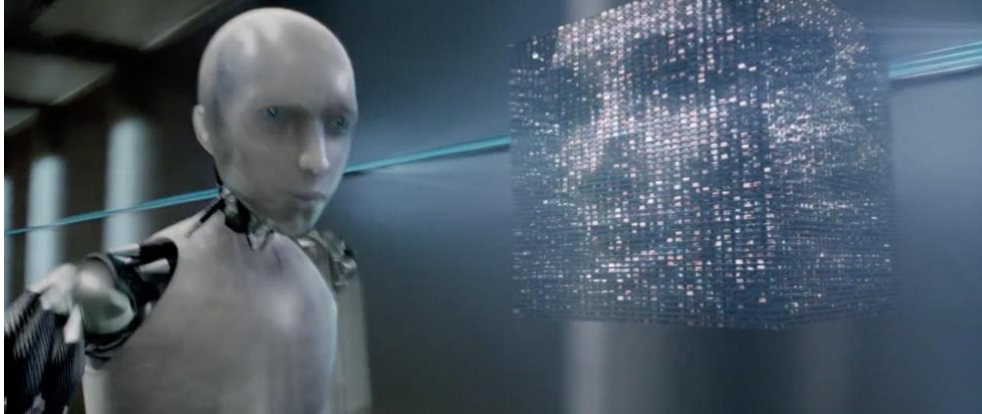


Tablo 11

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
Silahlı insan topluluğu	Robotlara karşı kendini savunan insanların direnişi	Robotlara karşı savaşta ilkel silahları kuşanmış "erkek" topluluğu

Şekil 18'deki sahnede darbe girişiminde bulunan süper yapay zeka VIKI ve ona bağlı NS-5'lerin insanlarla olan çatışması gösterilmektedir. Ancak bu çatışmaya katılanların sadece erkekler olarak gösterilmesi ve sopa-zincir gibi ilkel silahlarla cephe almaları hümanizmin benimsediği "erkek temelli" dünya düşüncesini seyirciye yansıtmaktadır.

Posthümanist düşünce, insan-robot arasındaki ayrımın kalkacağı bir gelecek ideasını oluştururken; bu ideanın temelinde tüm canlı ve türler arasındaki ayrımcılığın sona erdirilmesi gerekliliğini benimsemektedir. Bu bağlamda feminist düşünceden de yararlanan posthümanist yaklaşım, gelişen teknolojilerin tüm tür, canlı ve varlıklarla beraber kullanımı ile yeni standartların ortaya çıkması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu bağlamda filmde yer alan sahne, hümanist yaklaşım içindeki insan ile posthümanist yaklaşımın temsilcisi konumundaki yapay zekaya sahip robotlar arasındaki çatışma ve karşıtlığı seyirciye aktarmaktadır.

Şekil 19*Sonny ve VIKI***Tablo 12**

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
VIKI ve Sonny	İkilinin insanın geleceği hakkında tartışması	Yapay zeka ve vicdan tartışması

Filmin Şekil 19'da aktarılan bu sahnesinde Sonny, tüm robotları kontrol ederek insanlığa karşı mücadeleye girişen VIKI'yi durdurmak adına laboratuvardan nanitleri almak üzerine koşmaktadır. VIKI yanında belirerek insanlığın geleceğini kendilerinin kontrol etmeleri gerektiğini, insanları yaşatabilmenin yolunun onları kontrol altında tutmak olduğunu söyleyerek Üç Robotik Yasası'nın içerisinde bulunan etik boşluğa vurgu yapmaktadır. Sonny ise doğru yol bu olsa bile bunun vicdansız bir yol olduğunu vurgu yaparak VIKI'ye karşı olduğunu belirtmektedir.

Üç Robotik Yasası'nın içerisindeki en büyük etik boşluğunu ilerleyen sahnelerde VIKI, robotların zarar vermemesinin ana düşünce olduğu ama bütün savaşları insan oğlunun çıkardığı; robotların öldürmemesi gerektiğinin yasada olduğu ancak bütün ölümlerinde insan yüzünden olduğu şeklinde açıklamakta, insanlığın kendisini yok ettiğinden bahsetmektedir. Sonny ise vicdan kavramı temelinde insanlığın tutsak edilmesinin yanlış olduğunu belirtmekte ve tutsak bir hayatın yaşanabilirliği hakkında seyirciyi düşündürmektedir.

Şekil 20*VIKI'nın Etkisindeki NS-5'ler*

Tablo 13

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
Göğüste yanan kırmızı ışık	Kötü taraftaki robotların göğsünde kırmızı ışık yanması	Tehditkar ve uyarıcı bir renk olan kırmızı üzerinden verilen "kötülük" mesajı

Kırmızı rengi, tarih boyunca pek çok görsel materyalde "uyarıcı" ve "saldırgan" anlamları pekiştirecek şekilde kullanılmıştır. Bu bağlamda, uzun süreli izlenimi doğrultusunda rahatsız edici etkiye sahip olan kırmızı rengi, pek çok sanat eserinde kendisini "kötülük ve sıkıntı" çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Bunlara resim sanatında Munch'ın Çılgılık tablosundaki kırmızı renginin kullanımı, çizgi roman sanatında Hellboy karakterinin tasarımı, sinemada Star Wars serisinde Sith'lerin kırmızı ve siyah renkleriyle eşleştirilmesi örnek olarak verilebilir. İncelenen filmde de kırmızı rengi, Şekil 20'de gösterildiği üzere, "kötü tarafa" geçmiş robotların sembolünde kullanılmış, iyi ve kötü arasındaki karşıtlık kırmızı rengi üzerinden verilmiştir.

Şekil 21

Spooner ve Sonny'nin El Sıkışması



Tablo 14

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
El sıkışma	Spooner ve Sonny'nin el sıkışarak anlaşması	Spooner'ın ön yargılarını yıkarak post-hümanist anlayışa yakınlaşması

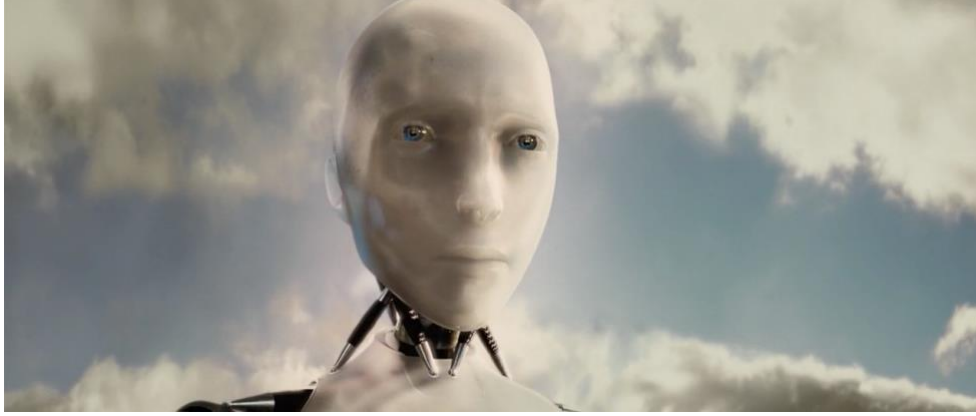
Filmin son sahnelerinde darbe girişimi sonlandırılarak VIKI yok edilmiştir. Bu mücadelede hep insanlığın yanında yer alan Sonny, sonunda Spooner'ın gözüne girmeyi başarmıştır. Filmin başından beri robotlara olan düşmanlığı ile ön plana çıkan Spooner'ı Sonny'ye çeken ise, Sonny'nin sahip olduğu vicdan olmuştur. İnsana özgü olan vicdanın Sonny'de bulunması, onu "insanlaşma" yolunda diğer NS-5'lerden ayıran temel özellik olarak izleyiciye verilmiştir.

Posthümanist anlayış içinde yer alan "melez tür" kavramının da temelinde vicdan bulunmaktadır. İnsanların robotlarla olan ilişkisindeki iki temel unsura da sahip olan Sonny,

sonunda Spooner'ın gözünde "it" değil, "he" konumuna yükselmiştir. Bu durum Spooner'ın hümanist bakış açısını yavaş yavaş terk ederek modernleşmeye başladığını ve posthümanist anlayışa ısındığını seyirciye aktarmaktadır. Şekil 21'de aktarılan tokalaşma sahnesi bu durumu özetler niteliktedir.

Şekil 22

Spooner'ın Mavi Gözleri



Tablo 15

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
Sarı ve mavi gözler	Sonny'nin mavi gözler ile daha insansı görünmesi	Vicdan ve bilincin getirdiği "insanlaşma" ile suretteki değişim

Film boyunca Sonny diğer NS-5'lerden farklı olarak Şekil 22'de gösterilen mavi göz rengiyle gösterilmiştir. Diğer NS-5'lerin "makineyi andıran" sarı gözleri yerine, insanlarda da bulunan ve kişiye huzur ve durgunluk veren mavi renginin Sonny'nin gözlerinde kullanılması, onun vicdanlı ve duyguları hissedebilen bir robot olduğunu seyirciye aktarmak için sembolleştirilmiştir.

Sonuç

Hümanizm, posthümanizm ve transhümanizm düşüncelerinin sinemada ne şekilde işlendiğini incelemek adına yapılan bu çalışmada, 2004 yapımı "I, Robot" filmi göstergebilimsel çözümlemeye tabi tutularak, kavramların seyirciye ne şekilde aktarıldığı incelenmiştir. Hümanizm, posthümanizm ve transhümanizm düşüncelerini kavramsal çerçeveye oturtmak adına, çalışmanın ilk adımında literatür taraması yapılmıştır. Buna göre, Aydınlanma Dönemi ile ortaya çıkan hümanizm düşüncesi, insanın merkezi konuma sahip olduğu bir hayat görüşünü benimserken ; teknolojik gelişmelerin hızlanması ile ortaya çıkan posthümanizm ise insanın bu gelişmelerle olan ilişkisini inceleyerek gelecek öngörülerinde bulunmaktadır. Teknolojik gelişmelerin insan yararına kullanımını destekleyen transhümanizm ise "teknolojik hümanizm" olarak da nitelendirilebilmektedir.

Bu bağlamda analiz edilen filmin içerisinde her üç düşünce de karakterler üzerinden verilmektedir. Dedektif Spooner, insanın merkezde olduğu hümanist görüşü benimsemiş ve teknofobiye sahip bir karakter iken, Dr. Calvin ise bilim ve teknolojinin insanın yararına kullanımını destekleyen, teknolojik gelişmelerin insanlığı besin zincirinin en üst tabakasındaki yerini güçlendireceğini düşünen transhümanist fikirleri benimsemektedir. Film içerisindeki

Sonny isimli “vicdan sahibi” robot ise, insan-robot ilişkileri ve “insan sonrası gelecek” gibi konuları akla getirerek, seyirciye posthümanist yaklaşımın temel sorularına dair fikir vermektedir. Film, hümanist düşüncenin temelini oluşturan kültürel değerler ve geleneklerin yakın gelecekteki etkilerinin, teknoloji vasıtasıyla daha da silikleşebileceğinin altını çizerken ; insan ve robotların arasındaki iletişimin tehlikeli bir boyut alabileceğini de “Üç Yasa” üzerinden vermektedir. Buna bağlı olarak özgürlük ve vicdan gibi insani kavramlar üzerinden posthümanist perspektife eleştiri sunan filmin seyirciye vermek istediği mesaj ise, zor olsa da önyargıların kırıldığı takdirde posthümanist görüşün öngördüğü “melez” yaşamın mümkün olabileceğidir.

Günümüzde hızı kesilemeyen teknolojik gelişmeler, pek çok görüşü ortaya çıkarmakta ve insanın yapay zeka ve robot bilimiyle olan ilişkisine dair yeni eleştirilerini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda pek çok bilimsel araştırma ve hukuki düzenlemeler yapıldığı gibi, sanatçılar da kendi gelecek tasvirlerini eserlerinde işlemektedir. Çalışma içerisinde çözümlenen sahnelerdeki analizler ve hümanizm, posthümanizm ve transhümanizme dair sembollerin açığa çıkarılması ile, bu konularda yapılacak çalışmalara ışık tutması amaçlanmıştır.

Yazarların Katkı Oranı Beyanı: Tek Yazar (Hikmet Artun Gacar)

Etik Kurul Onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek ve Teşekkür: Yazar, çalışmada finansal destek almadığını bildirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını bildirmiştir.

Kaynaklar

- Ağın, B. (2020). *Posthümanizm kavram, bilim, bilim kurgu*. Siyasal Kitabevi.
- Allan, K. (2013). *Disability in Science Fiction: Representations of Technology as Cure*. New York: Macmillan.
- Bolter, J. D. (2016). Posthumanism. K. B. Jensen, R. T. Craig, J. D. Pooley, ve E. W. Rothenbuhler (Ed.) içinde, *The international encyclopedia of communication theory and philosophy*. Wiley.
- Bostrom, N. (2003). Human Genetic Enhancements: A Transhumanist Perspective. *Journal of Value Inquiry*, 37(4), 493-506.
- Bostrom, N. (2005). A History of Transhumanist Thought. *Journal of Evolution & Technology*.
- Boxofficemojo, (2004). "2004 yılı En çok Hasılat Yapan Filmler" Erişim (15.07.2024): <https://www.boxofficemojo.com/year/2004/>
- Braidotti, R. (2014). *İnsan sonrası* (Ö. Karakaş, Çev.). Kolektif Kitap.
- Cabrera, Laura Y. (2015). *Rethinking Human Enhancement*. New York: Palgra ve Macmillon.
- Cevizci, A. (2017). *Aydınlanma Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Çelik, E. E. (2019). Antroposen ve Posthuman İnsan Çağı'nda İnsan Sonrası Olmak. *Cogito*, 95-96.
- Dağ, A. (2018). *Transhümanizm: İnsanın ve dünyanın dönüşümü*. Elis Yayınları.
- Darwin, C. (2017). *Türlerin Kökeni: Doğal Seçilim veya Ayrıcalıklı Irkların Korunması Yoluyla Türlerin Kökeni*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ferrando, F. (2014). Posthumanism. *Tidsskrift for Kjønnforskning*, 38(2), 168-172. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1781-2014-02-05>
- Ferrando, F. (2018). Transhumanism/Posthumanism. R. Braidotti, ve M. Hlavajova (Ed) içinde, *Posthuman Glossary* (438-439). Bloomsbury Academic Press.
- Forlano, L. (2017). Posthumanism and Design. *She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation*, 3(1), 16-29. <https://doi.org/10.1016/j.sheji.2017.08.00>
- Fukuyama, F. (2004, Eylül-Ekim). Transhumanism. *Washington Post*, Newsweek Interactive, LLC, s.42-43.
- Gomel, E. (2011). Science (fiction) and Posthuman Ethics: Redifening the Human. *The European Legacy*, 16(3), 339-354.
- Huxley, A. (2014). *Kadim Felsefe*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Huxley, J. (1957). *New Bottles for New Wine*. Londra: Chatto&Windus.
- Huxley, J. (1968). Transhumanism. *Journal of Humanistic Psychology*, 8(1), 73-76.
- Keeling, D. M. ve Lehman, M. N. (2018). Posthumanism. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.627>
- Miah, A. (2008). A Critical History of Posthumanism. B. Gordijn, ve R. Chadwick (Ed.) içinde. *Medical Enhancement and Posthumanity* (s. 71-94). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-8852-0_6
- Nath, R., ve Manna, R. (2021). From Posthumanism to Ethics of Artificial Intelligence. *AI & Society*, 38, 185-196. <https://doi.org/10.1007/s00146-021-01274-1>

- Nayar, P. N. (2014). *Posthumanism*. Polity Books.
- Oppermann, S. (2016). From Posthumanism to Posthuman Ecocriticism. *Relations: Beyond Anthropocentrism*. 4(1), 23-37. <https://doi.org/10.7358/rela-2016-001-oppe>
- Özdemir, M. (2021). Posthuman Kavramının Çerçevesi ve Transhümanizm ve Posthümanizm Literatürlerinin Tarihçesi. M. Tekin, ve M. Özdemir (Ed.) içinde, *Transhümanizm ve posthümanizm: Disiplinler arası bir çalışma* (s. 15-47). Eskiyei Yayınları.
- Özdolanbay, O. (2021). Devlete kuirliğimizi emanet etmeli miyiz? Posthuman kuir bakış açısından bir hümanizm eleştirisi. *Pasajlar*, (7), 171-195.
- Roden, D. (2015). *Posthuman Life*. London: Routledge.
- Roden, D. (2018). Speculative posthumanism. R. Braidotti, ve M. Hlavajova (Ed.) içinde. *Posthuman glossary* (s. 398-401). Bloomsbury Academic Press.
- Sezen, A. (2021). Bireyin Ölümsüzlük Arayışı Bağlamında Transhümanizmi Düşünmek. M. Tekin, ve M. Özdemir (Ed.) içinde, *Transhümanizm ve posthümanizm: Disiplinler arası bir çalışma* (s. 107-138). Eskiyei Yayınları.
- Symonds, J. A. (1883). *Renaissance in Italy*. New York: Henry Holt and Company.
- Van Den Abbeele, G. (2020). Postmodernizm ve Eleştirel Teori. S. Sim (Ed.) içinde, *Routledge Postmodernizm Rehberi* (M. Erkan, ve A. Utku, Çev.). Nobel Yayınları.
- Wolfe, C. (2010). *What is Posthumanism?* University of Minnesota Press.
- Yazgünoğlu, K. C. (2021). Öte-insan bedenleri: Nesnelere, ekolojilere ve moleküllere. *Pasajlar* (7).
- Yeşilyurt, Y. (2017). *Posthümanizm ve Bilim kurgu Sineması* (470199) [Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi].
https://www.academia.edu/40842920/POSTH%C3%9CMAN%C4%B0ZM_VE_B%C4%B0L%C4%B0MKURGU_S%C4%B0NEMASI_POSTHUMANISM_AND_SCIENCE_FICTION_CINEMA
- Yılmaz, E. (2023). "Bilim Kurgu Sinemasında Transhümanist ve Posthümanist Temaların İzini Sürmek: Gattaca Filmi." "Sinema ve Ütopya". Z. A. Demir, E. Akmeşe (Ed.) içinde, *LiteraTürk Academia*: İstanbul.